

Doruk Erhan

ÖLÜ BİR GEZEGENDE ÖLÜ BİR MANZARA: ANNA KARENİNA

“Her kurtuluş formülü, onu öneren zihnin içinde bir giyotin kurar” (s.89) diyor E. M. Cioran. Bu söz, bir yönüyle bana kahramanları için giyotinler kuran romancıları düşündürüyor. Romanı bir yargılama süreci olarak anlayıp kullanan yazarları; politik, ahlaksal, toplumsal ideallere bağlanmış naif dâhileri... Başka türlü söylersem dış dünyayı değiştiremediğimiz zaman içimizde giyotinler kuruyoruz. Nitekim herkes Robespierre gibi şanslı olamıyor, inandığı idealler doğrultusunda dünyayı yargılayamıyor (kafa kesemiyor istediği gibi). Öyleyse ne yapıyoruz? Oturup roman yazıyoruz ya da düşünmüş ötekiyi yargılamak için okuyoruz onları deli gibi. Örneğimi dünya yazının doruk adlarından birinden Tolstoy’dan vereyim. Tolstoy, büyük bir anlatı ustası olmasının yanında kahramanlarını kendi inançlarının mahkemesinde yargılayan sert bir yargıçtır. Bunun da ötesinde St. Petersburg sosyetesinin ahlaksal çöküntüsünü derinlemesine kavrayabilmiş bir toprak ağasıdır; kaba-saba bir dâhidir. Yaratı ve yapıtlarında iki ses, sürekli çatışma hâlidir. Seslerden biri gözlemlerini anlatmak isteyen, yazmasa çıldıracak büyük romancının kendi sesidir. Ötekiyse bir vaizin, bir filozofun eleştiren, öğüt veren sesidir; kendinden emin, mutlak doğruları dile getirdiğine inanan kişinin sesidir. Tolstoy’u, romanı bir yargılama aracı olarak anlamaya iten güç de bu ikinci sestir işte. Konumuz olan *Anna Karenina*’da sözünü ettiğim bu ikinci ses baskın çıkar ve Tolstoy, tinsel olmayan aşkın imkânsızlığını, yıkıcılığını kanıtlayabilmek için güzel Anna’yı trenin altına gönderir. Bu yazı, hem okuduğum düzyazısal türlerin en yüce örneği bir romana övgü hem de Tolstoy’un ülküleştirilmiş tinsel aşk inancına bir tür karşı çıkıştır. Tolstoy’un romanını överken insan klişeleşmiş kimi kalıp sözleri kullanmadan edemiyor. Aslında klişe söz dediğimiz de bir gerçekliği yansıttığı ve sık sık yinelenildiği için bu niteliği kazanmıştır. Oysa Anna üzerine kurguladığım bu yazıyı yazmaya girişirken her türlü klişeden kaçınmayı istiyordum. Şimdiyse Tolstoy’un Anna’sını överken bir eksiklik duyuyorum. Bir gazete ilanında Canan Tan’ın yeni romanını övgüyle duyuran o gazetecinin ağzıyla Tolstoy’u övüyorum. Övgü sözlerini kullana kullana aşındırdılar, sözcüksüz bıraktılar bizi. Evet, Anna Karenina benim için düzyazının doruğudur. İlginçtir ki bu romanı okuduğum yaz tatilinden geriye Tolstoy’a yönelik bir hayranlık kalmış yalnız. Engin bir manzaranın, örneğin bir deniz ya da dağın yarattığı hayranlık gibi değil bu. Daha çok büyük mimari eserlerin bırakabileceği türden bir hayranlık. Taşıyıcı bloklar, mermer duvarlar falan derken yapının özgünlüğü sizi dilsizleştirip edilgen kılar. Anna’nın dokusunda da böylesi bir özellik vardır. Tolstoy, yedi ayrı karakterin öyküsünü aynı zaman dilimi içinde verir. Moskova’ya, Almanya’ya, St. Petersburg’a uzanan değişik mekânlar içinde kurar öyküsünü. Mekânların ve kahramanların çoğulluğuna karşın ana izlekten herhangi bir kopma ya da sarkma söz konusu değildir. Anna’nın büyüklüğünü oluşturan bu sözel mimarinin sağlamlığıdır. Roman dediğimiz de bir bakıma gerçekler dünyasını, kurmacasal bir dünyada yeniden yaratmadır. Tolstoy’un keskin ve seçici gözleri doğayı da, bireyi de aynı derinlik ve çıplaklıkla görür, yansıtır. Sözelimi bir atın diriliği, bir ekin tarlasının devingen görüntüsü, mor tundra sabahları aynı canlılıkla yansıtılır. Öte yandan Çarlık Rusya’nın aristokrasisinin çelişkilerini, yapay ilişkilerini de kavrayan yaratıcı bir zekâdır bu. Yani Tolstoy hem köylüyle hasada katılan bir toprak ağası, hem de şehir yaşamının ikiye bölünmüşlüğüne keşfetmiş bir salon adamıdır. Tıpkı romanın duyarlı kişisi, idealist âşık Levin gibi.

Peki, Anna bir suçlu ya da günahkâr mıdır? Tolstoy'un ülküleştirilmiş tinsel aşk inancı ne denli inandırıcıdır? Tolstoy bu aşka inancının doğruluğunu göstermek için romanı karşıtlıklar, karşılaştırmalar üzerine temellendirmiştir. Levin-Kiti aşkı Vronski-Anna aşkıyla karşılaştırılır. Cinselliğe dayalı Vronski-Anna aşkı yıkıcıdır; gözyaşı, kan ve ölümlerle sonuçlanır. Levin-Kiti arasındaki aşksa Ortaçağ aşk öykülerini anımsatan ülküleştirilmiş, Hristiyanlı bir öz içerir. Günümüzde, metafizik ideallerin öldüğü bir çağda Tolstoy'un inandığı aşk türü ne ölçüde varlığını sürdürüyor? Aşkına adanmış Levin bugün ancak Sevgililer Günü'nde çiçek alır sevgilisine. Oysa Vronskiler kuşatmıştır dünyamızı. Vronskilerin kuşattığı dünyada aşk aurasını yitirmiştir. Kısacası, Tolstoy yanılmıştır. Ülküleştiren kutsallaştırdığı aşk bir nostalji olarak kalmıştır günümüzde. Anna'ya gelince; o, utanç kültürüne karşı çıkan, kadına toplumda yer açmaya çalışan bir simgedir. Romanın en çarpıcı bölümü olduğuna inandığım opera sahnesi, Anna'nın başkaldırısını somutlar. Kocasını aldatmış, ahlaksız bir kadın olarak kamusal alana çıkmayı göze almıştır. Bütün o aşağılayıcı, dışlayıcı bakışlara karşı direnmesini bilmiştir. Kadının özgürleşmesi, kendine özgü bir yaşam biçimini kuran Annalarla olacaktır.

KAYNAKÇA

Cioran, Emil Michel. *Çürümenin Kitabı*. Çev. Haldun Bayrı. İstanbul: Metis Yayınları, 2000
Tolstoy, Lev. *Anna Karenina*. Çev. Ergin Altay. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004